

Koninklijke Bibliotheek

MMKB24061992000

1

17B 5311

Universiteitsbibliotheek Groningen

Bandzebra instituut 0400000598987202C

Rede gehouden in de vergadering der Vereeniging tot beoefenin
Colenbrander, H.T.

Traject BKT2-Boeken9 / 2-8-2017

Jaar van uitgave 1913

Bandinformatie

Verplaatsing

- niet aanwezig
- uitgeleend

- auteur, titel, signatuur onjuist
- meer dan 10 losse pagina's
- meer dan een kwart van de rug los
- meer dan de helft van het aantal bindingen gebroken
- boek gaat niet 120 graden open
- bandbekleding meer dan een kwart los

R E D E

gehouden in de vergadering der
Vereeniging tot beoefening van
Overijsselsch Regt en Geschie-
denis den 28 November 1913 door
Dr. H. T. COLENBRANDER,

Directeur van het Bureau der Commissie
voor 's Rijks Geschiedkundige Publicatiën

H. E. D. E.

Verhanden in de vergadering der
Vereniging tot bevordering van
Overijsselsch Hoop en Genees-
denis den 28 November 1813 door

DR. H. T. GOLJENBRANDER

Directeur van het Bureau der Commissie
voor de Nijver Oeffening der Pharmacieën

BEREND HENDRIK BARON BENTINCK TOT BUCKHORST

GEBOREN 16 NOVEMBER 1753 OP SCHOONHEETEN, OVERLEDEN TE ZWOLLE 24 SEPTEMBER 1830.

M^r. GEORG ROIJER

GEBOREN TE ZWOLLE 15 APRIL 1747, OVERLEDEN ALDAAR 3 SEPTEMBER 1837.

JH^r. MR. ALBERTUS SANDBERG

GEBOREN TE ZWOLLE 1 DECEMBER 1758, OVERLEDEN ALDAAR 6 MAART 1845

Mijnheer de Voorzitter, Dames en Heeren.

Het is heden honderd jaar geleden, dat de door de Russen, naar den wensch der bevolking, ingestelde voorloopige gouverneur dezer provincie, B. H. BARON BENTINCK VAN BUCKHORST, voor het eerst melding maakte van het herstel van het diepgezonken en verbrijzeld Vaderland onder het Doorluchtig Huis van Oranje; dat hij vrijwilligers opriep tegen den overheerscher, last gaf, dat in alle steden en dorpen van het departement de nationale vlag zou worden uitgestoken en een iegelijk vermaande, om tot openbaar blijk zijner welgezindheid, een oranjeteecken aan zijn kleeding te dragen.

Overijssel, op Deventer na, was vroeg van de Franschen bevrijd geweest; zoo vroeg dat het op het oogenblik zijner bevrijding nog geen kennis dragen kon van wat terzelfder tijd in Holland plaats had. De maatregelen, bij het optreden van BENTINCK als gouverneur, geassisteerd van de heeren G. ROLJER, A. SANDBERG, H. W. GREVEN en W. S. VAN DER GRONDEN, op 21 November genomen, beoogden enkel nog te voorzien in de behoefte aan eene tusschenregeering, nu de prefect de waarneming zijner functiën had gestaakt. „Oranje dragen niet eer,” schrijft BENTINCK dien dag aan zijn vriend DE JONGE, „als wanneer

men zeker weet dat het Oranje zal worden. Eens opgezet, moet het opgezet blijven." Van „den neef", zooals hij voorzichtigheidshalve den Prins van Oranje in dit schrijven noemt, „heb ik nog geen tijding." Hij had die ook den 28sten nog niet, maar de aandrang om door een openlijke daad partij te kiezen voor de zaak van het herboren Vaderland was ook hier niet langer te weerstaan. Nog weigert BENTINCK zich te scharen onder een Algemeen Bestuur, dat handelt op naam van den Prins zonder diens machtiging te kunnen vertoonen; hij acht zijn gezag zoo goed als dat van de heeren in den Haag, maar als eerlang de Prins zelf in het land is, legt hij, sprekende voor de geheele provincie, dat tijdelijk opgenomen gezag onmiddellijk aan diens voeten. In het Algemeen Rijksarchief berust een brief van hem aan den Prins van 5 December, geschreven op een oogenblik dat hij van diens aanvaarding der oppermacht onder den titel van Souvereinen Vorst nog geen kennis draagt. „Ik kan niemands bevelen ontvangen," schrijft hij, „dan die van Uwe Hoogheid, wanneer zij zich aan het hoofd der natie zal willen stellen, gelijk Haar recht is en dit geheele departement verlangt, als haar beschermer *en Koning*." Tegen de nationale eenheid onder Oranje stelt Overijssel zich dus geen oogenblik partij, en weldra komt, op 's Vorsten wensch, aan het bijzonder bestuur van BENTINCK over deze provincie een einde; zij had zich te voegen in het geheel van den heringerichten Staat.

Zeer ruime aanleiding is er ook voor haar, om de wedergeboorte van dien Staat met dankbare gevoelens te herdenken. Tijdens de Republiek in minachting als de drieguldensprovincie, is Overijssel thans een

gewest geworden, op welks bloei en onophoudelijken vooruitgang het oog van ieder Nederlander met welgevallen rust. Zijn in het algemeen, in vergelijking van vroeger, onze landprovinciën in beteekenis voor het geheel reusachtig vooruitgegaan, met Overijsel is dat zeker niet in de laatste plaats het geval. Zijn waarde voor den Nederlandschen eenheidsstaat is onvergelykelyk grooter dan die van het souvereine gewest in de bondgenootschappelyke Republiek het ooit geweest is.

1813 is van die opleving het noodzakelyk begin, maar nog niet meer dan het begin. Nederland kwam uit een periode van diep verval; het heeft zich daaruit in den loop der 19de eeuw aanvankelyk slechts zeer langzaam opgeheven.

Het, men moet het bekennen, over het geheel niet zeer heroïeke karakter, dat de gebeurtenissen van 1813 in Nederland hebben gedragen, past bij de moreele en materieele uitputting, waarin onze natie toen verkeerde. 1813 is gedenkwaardig genoeg, als men het maar in het juiste licht wil beschouwen; niet in het bengaalsch vuur eener chauvinistische opwinding, want daar kan het in het geheel niet tegen. Werp er liever een koud maar scherp zoeklicht op; gij zult dan eene gebeurtenis ontwaren van minder grootschen dan wel curieuzen aard, ten volle de aandacht waardig van een wijsgeerig gemoed, en tegelyk, ondanks het overwegen der klein-menschelyke trekken, in zijn einduitkomst niet onbevredigend voor het nationaal gevoel.

Het eigenaardige van 1813 is, dat zoo ieder juichen zal om de herwonnen onafhankelykheid, niemand recht

de vuist ballen wil om het feit, dat wij onze onafhankelijkheid hadden verloren. De gedenkdag van 1813 moge een dag zijn van nationale vreugde, die van 1795 is er geen geweest van nationalen rouw.

Ik zeg 1795 en niet 1810, want de inlijving is niet meer dan de regularisatie geweest van een feitelijk sinds lang bestaanden toestand. Van de inlijving af is Nederland direct van uit Parijs geregeerd in plaats van zooals vroeger indirect. De constitutie van 1798 was gemaakt te Parijs, die van 1801 te Parijs, het raadpensionarisschap van SCHIMMELPENNINCK te Parijs, het koningschap van LOUIS BONAPARTE te Parijs. De geheele Bataafsche omwenteling was geen nationaal product, maar een afschaduwing der Fransche. Wij zijn eerst geregeerd door Fransche voorbeelden, vervolgens door Fransche raadgevingen, eindelijk door Fransche prefecten, maar in elk van die drie perioden was onze rol er een van lijdelijkheid. Wij hadden ons in het geval gesteld, onze staatkundige vernieuwing van anderen te moeten ontvangen, omdat wij ze ons zelf niet hadden weten te veroveren. Aan de orde was zij geweest, geruimen tijd vóór '95, maar wij hadden niet de kracht bezeten uit de even heftige als verwarde debatten van den patriottentijd iets, wat dan ook, als solutie te doen overgaan in de werkelijkheid. Ons oude bestaan hadden wij geëindigd met een groot staatkundig bankroet.

Wat was die oude Republiek geweest? Een organisatie uit noodweer, passende voor een tijd van noodweer. Na den vrede van Munster is zij in 25 jaar aan den rand van haar ondergang, ondanks het genie van een JAN DE WITT. In 1672 wordt dan eigenlijk

de geheele Republiek ontwricht en tot een vermomd koningschap gemaakt. Hoe zou trouwens Nederland aan de algemeene wet ontkomen zijn, die de uit de middeleeuwen afkomstige, chaotische staatkundige formaties in den smeltkroes geworpen heeft en de moderne eenheidsstaten daaruit doen verrijzen? Die eenheidsstaten, bestemd om tot woning te verstrekken aan de moderne democratieën, die wij thans om ons zien, zijn alom opgetrokken door de hand van den absoluten vorst, den grooten wegbereider van den nieuweren tijd. Dat groote verwordingsproces was bij ons in vollen gang, toen het door den opstand tegen Spanje werd gestuit. De vorstenmacht was door de werking van het erfrecht bij ons in handen gekomen van een vreemdeling, die de kristallisatie eener Nederlandsche souvereiniteit krachtig bevorderde ja, maar niet om haar zelfs wil; hij dacht zich die souvereiniteit in den dienst gesteld van aan Nederland en den Nederlandschen aard vreemde denkbeelden en belangen. In den opstand tegen die poging moesten organen uit de vóór-monarchistische periode zoo goed het ging tot nationale organen worden omgesmeed. Zoo goed het ging, maar het ging bijzonder slecht. De krachtigste der Vereenigde Provinciën is eerst goed op dreef zoodra zij op en voor zichzelf mag handelen. Wij moeten het ons nooit verhelen: de grootheid van de 17de eeuw is Hollandsche, geen Nederlandsche grootheid. Wat zijn voor het Hollandsche gevoel de landprovinciën geweest? Niets dan buitenwerken.

Dat particularisme van Holland had één geweldig voordeel. De logge, onbewerktuigd gelaten Generaliteit zou nooit in staat zijn geweest voor de natie den

rijkdom, het aanzien, de betrekkingen, het koloniaal bezit te veroveren, die Holland veroverd heeft. Zoo lang de omstandigheden toelieten, dat Holland in economischen zin op nieuwen buit uitging — het is niet zoo heel lang, de periode van nog geen eeuw tusschen den val van Antwerpen en de opkomst van Londen en van Hamburg — zoo lang deze abnormale, met de binnenlandsche oorlogen en woelingen onzer naburen nauw samenhangende toestand voortduurde, was het een wezenlijk belang, dat Holland in de Unie, Amsterdam in Holland, de bezitters van het handelskapitaal in Amsterdam, de handen vrij hadden. Maar toen het niet langer aankwam op verovering van nieuw, integendeel op bevestiging en vruchtbaarmaking van behaald bezit, had het Unieprincipe de overhand moeten nemen. Het was het belang van allen, niet dat er enkele rijkaards woonden in de Hollandsche steden, meer wereldburgers dan Nederlanders, in niets zoozeer geïnteresseerd als in het lot van vreemde staatslichamen en ondernemingen, maar dat Nederland zelf, het in bijna $\frac{3}{4}$ van zijn territoriaal gebied nog zeer achterlijke Nederland, tot een krachtige eenheid werd gemaakt, sterk genoeg om datgene te verdedigen en te behouden wat de ééne provincie had gewonnen. De leiding bij dit werk moest noodzakelijk bij het huis van Oranje berusten, het aangewezen nationaal vereenigingspunt. Het had er onder WILLEM III van kunnen komen, als hij ons niet ontroggeld ware door Europa; hij heeft, eigenlijk van het begin af aan, Nederland veel meer als werktuig beschouwd dan als doel. Een werktuig waarvan hij zware diensten verlangde; en het volk had ten slotte in het geheel niet meer het gevoel, dat de reusachtige middelen, die

het opbracht, besteed werden in dienst van voor de hand liggende Nederlandsche belangen. De tijd van WILLEM III is voor het huis van Oranje een groote tijd geweest; „the world's great patriot” heeft de Engelsche dichter ADDISON hem genoemd; maar van zijn levenswerk heeft Europa, heeft vooral Engeland, meer vruchten geplukt dan wij. Wat heeft ons volk zich een moeite gegeven, in een nimmer aflatenden strijd tegen zijn regenten, jaren lang, om hem Stadhouder te maken; en toen hij kinderloos stierf had hij niet eenmaal de successie in het stadhouderschap verzekerd. De wet wees JOAN WILLEM FRISO niet tot opvolger aan, en het volk dwong zijne verheffing niet af. Er komt in 1702 in het normaal verloop onzer staatkundige ontwikkeling een noodlottige breuk. Het volk, dat in 1672 leiding zoo dringend en duidelijk verlangd had, maar geleid was geworden langs een weg, waarvan het duizelde, viel in een volstrekte apathie terug en verlangde naar niets anders meer dan rust. Die rust kreeg het, en in wat ruime mate! Terwijl Europa niet bekomt van den door WILLEM III medegedeelden stoot, terwijl Engeland steeds bergop gaat, in Pruisen en Rusland zich nieuwe Europeesche mogendheden verheffen, wordt Holland de Europeesche rariteit, het honderdmaal beschreven Broek in Waterland in het groot, het land van kamerjapon, theekepel en porceleinkast; een land, waar men zich te knus in voelt om er iets aan te willen veranderen, maar dat onderwijl weinig anders doet dan teren op zijn kapitaal. De over alles uitgespreide schijn van welvaart bedriegt niet slechts den vreemdeling, zij bedriegt de Hollanders zelf. Het is een welvaart, die ten prooi ligt aan één enkelen stoot, een

stoot die toegebracht wordt in 1780, in den vierden Engelschen oorlog.

In '47, in een voorbijgaand oogenblik van benauwdheid, had het volk weer eens om het huis van Oranje geroepen; het had den Frieschen tak uit de afzondering van Leeuwarden en van het Loo naar het hart van het land gehaald. Een laatste gelegenheid om de ontwikkeling onzer staatsinstellingen in de richting die de toekomst had, te verzekeren, werd toen verzuimd. WILLEM IV was de man niet voor buitengewone omstandigheden, en heeft in zijn korte stadhouderschap niets kunnen toonen dan wat goeden wil en veel zwakheid. En zijn zoon zal beleven, dat men het stadhouderschap, waaraan de vader niet bij machte geweest is leven in te blazen, gaat beschouwen als een sta in den weg, een onnut en schadelijk ornament.

En kon nu de staatshervorming, die niet geleid werd van boven af, uit de eigen kracht opkomen van het volk? De patriottentijd heeft het antwoord gegeven. Er is een eerlijk streven naar verbetering, uiting van een diep gevoelde behoefte, maar er is niet meer dan dat. Het doel weet men wel te formuleeren: de Acte van Verbintenis van 1786 verlangt de volksregeering bij representatie, met een daaraan ondergeschikt Erfstadhouderschap, ongeveer wat wij nu hebben, mits men voor Erfstadhouderschap Koning-schap leze. Maar men faalt geheel en al in de keus der middelen. Het in algemeen beschavingspeil zeker niet achterlijke volk toont een reusachtig tekort in politieke ontwikkeling. In welke school zou het die ook hebben opgedaan? De Hollander kon zijn huis, zijn kantoor besturen, hoogstens zijn stad, maar de kennis van het algemeene landsbestuur, de ervaring

der behartiging van algemeene landsbelangen waren hem ten eenenmale vreemd, en niet slechts aan den gemeenen burger, maar aan het gros der regenten zelf. Bij tourbeurten gecommiteerd in bestuurscollegiën, waar alles van sleur aan elkander hing en op een enkel ambtenaar, fiscaal, pensionaris, advokaat of hoe hij heeten mocht, al het werk aankwam, deden zij weinig anders dan de ieder op de beurt, volgens rooster, toevallende voordeelen van het ambt opstrijken, hoofdzakelijk bestaande in den verkoop van te begeven posten. Geheele instellingen, waaruit zich het leven teruggetrokken had, als de admiraliiteiten van Friesland en van het Noorderkwartier, de kleinere kamers der O. en W. I. C., dienden tot niets ter wereld meer dan tot het onderhoud van eenige regentenfamiën.

Het volk zag het bederf in de bestaande organen zeer goed, maar het meende, dat alles gered zou zijn als die organen gezuiverd werden. Men wilde het bestaande niet omverwerpen; men wilde het, zooals het heette, grondwettig herstellen, tot de oorspronkelijke zuiverheid terugbrengen. De vraag, of de organen van een bondgenootschappelijken regeeringsvorm uit den eigen aard wel geschikt waren om de belangen te dienen van een volk, waarvoor geen toekomst meer kon zijn weggelegd dan in zijn éénheid, die vraag werd niet gesteld. Ziehier het groote tekort van den patriottentijd; ziehier waarom 1795 een groote zegen voor ons is geweest. Er was met het noodzakelijk herstel in alles zóó lang gedraald, dat bijlappen niet meer hielp, maar een gansch nieuw gebouw vereischt werd, en wij zelf hadden getoond het niet te kunnen ontwerpen. Het wil ons niet van de lippen den wind-

stoot te vloeken, die ons van het oude vermolmde gebouw heeft verlost.

De Nederlanders hebben die bij hen zoo noodzakelijke revolutie ten duurste moeten betalen; het zij zoo. De Franschen, in volle naïveteit ingehaald, wenschten zij zeer spoedig weer weg, maar daarom het oude niet terug. Hoe duidelijk is dit uitgekomen in 1799 bij voorbeeld. Voor de onversneden restauratie, zooals de in oude voorstellingen verstijfde VAN DE SPIEGEL die toen op het papier bracht, werd geen hand uitgestoken. „Ik heb een stuk gelezen,” schrijft een der beoordeelaars, „door VAN DE SPIEGEL opgesteld; zeer zoude ik twijfelen of het voldoening zal geven. Mogelijk wel aan oude costumiers. Daar is naar mijn inzien geen kracht in, en de oude langdradigheid is er in gebleven. Dikmalen heb ik hooren zeggen, dat de Erfstadhouder zich uitgelaten heeft om niets meer te willen hebben dan hij gehad heeft. Maar hier is het dan het moment om toepasselijk te maken, dat de vorst voor het volk gesteld is en niet het volk voor den vorst.” Dat oordeel is geteekend: VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN, uit de oude Oranjepartij een naam die klinkt als een klok. En wat doet de Oranjepartij later? Als de dood van WILLEM V samenvalt met het optreden eener koninklijke regeering in Holland, komt zij in massa tot BONAPARTE over. Men richt zich op den nieuwen toestand in. GILBERT KAREL zelf zou het hebben gedaan, als de koning zijn trots de satisfactie had willen geven van hem te laten roepen. Het dagboek van Adrichem, de eerlijk neergeschreven registratie van den barometerstand zijner ziel in die jaren, laat hieromtrent geen den geringsten twijfel over. Toen eenmaal de monarchale

regeering over den Nederlandschen eenheidsstaat gevestigd was, voelde men zich in dien vorm uitnemend wel te huis. En dat terwijl **LODEWIJK** een man was in veel opzichten te vergelijken met onzen stadhouder **WILLEM IV**, even welmeenend en even zwak. Hem nam men alles ten goede af, den Oranje indertijd alles ten kwade. Zóóveel goed kon dus reeds een middelmatig man Nederland doen als koning, terwijl in de verouderde vormen van het stadhouderschap een dergelijk man indertijd volkomen had gefaald.

Toen de vooruitziende blik van **GLISBERT KAREL** in 1812 de nederlaag der Franschen voorzag, stond het bij hem vast, dat op de constitutioneele monarchie van Oranje moest worden aangestuurd. Zijn eerste redactie van de Schets eener Grondwet, van 1812, met het woord koning er in en geheel in den geest der souvereiniteit gesteld, maakt die zaak voor altijd uit. Het was ook het eenige, waarop men de verschillende partijen zou kunnen vereenigen. Het volk zou tegen de verheffing in titel voorzeker geen bezwaar maken, integendeel bij instinct gevoelen, dat men een Oranje voortaan geen lageren titel kon aanbieden, dan men een **BONAPARTE** had laten dragen. De menschen uit de hoogere klasse, op de een of andere wijze aan de nieuwe orde van zaken verbonden, zouden in dien titel een waarborg zien tegen den terugkeer van het oude. Het is precies zoo uitgekomen, en in einduitkomst is dan ook waarlijk **HOGENDORP**'s doel bereikt, of ten minste een toestand, die zeer veel trekken gemeen heeft met de toekomst, die hij zich gedacht had. Maar de weg om er toe te geraken is een gansch andere geweest, dan **HOGENDORP** voor zich had uitgeteekend.

HOGENDORP wilde niet naar het oude terug, maar hij wilde de oude personen nog eenmaal doen te voorschijn treden. Waartoe eigenlijk; om de Republiek te herstellen? immers neen; om de eigen abdicatie voor immer uit te spreken, om de hooge overheid, die zij zouden verbeelden te representeeren, onmiddellijk over te dragen aan een Souverein Vorst. Dit ware een houding, alsof er geen 1795 bestaan had, alsof nog, bij toestemming van eenige oude heeren, de Republiek aan haar eind geholpen moest worden, waarover de geschiedenis reeds zonder beroep gevonnisd had. Dit geheele denkbeeld van HOGENDORP was, men moet het wel erkennen, buitengemeen onmenschkundig. De anderen zouden nimmer gelooven, dat al die oude Burgemeesteren en Schepenen en Staten en Hoven Provinciaal alleen maar opkwamen om te constateeren, dat de Republiek dood was; zij zouden in dat optreden een partijmaatregel zien, en dat ware voor de jonge beweging de dood zelve geweest. Zoo ooit het land van de oude verdeeldheid kon worden afgeholpen, moest het bij deze gelegenheid zijn, en de leiders en hun maatregelen moesten dus van het begin af den indruk maken noch prins noch kees, enkel Nederlandsch te wezen en de vereeniging der oude partijen te bedoelen.

Anderen hebben dit beter dan HOGENDORP begrepen: een FALCK, een KEMPER. Maar zij zijn vervallen in een andere, zeker wel even erge fout: zij hebben gemeend, dat de zaak gered zou zijn, als men maar zorgvuldig van den aanvang af evenveel oud-patriotten als oud-prinsgezinden in dezelfde vergaderkamers bijeenbracht, onverschillig of zij overigens een hart in het lijf hadden dan niet. De volgens dit recept bijeen-

159

gebrachte provisioneele regeering te Amsterdam heeft het even treurig afgelegd als de tweede vergadering bij HOGENDORP aan huis, waarheen ieder prinsman een patriot medebrengen zoude. Toen eerst bleek wat er werkelijk noodig was: niet dat men begon te tellen: zóóveel oude namen, zóóveel nieuwe, en dan eerst begon te praten over wat er te doen was; — integendeel dat men zelf handelde, en dan te hulp riep ieder persoon van moed en durf, en hem aannam onverschillig of hij vroeger prinsgezind was geweest dan wel patriot. Dit was de eenige manier: de menschen hun rang in het nieuwe bestuur te laten innemen naar hun geschiktheid, hun gaven, hun moed van heden; — wie anders deed, wie begon neuzen te tellen, toonde, dat hij de oude partijschappen althans nog vreesde. Men moest dat niet toonen, men moest ze geheel ignoreeren en de aandacht der landgenooten in beslag nemen door de kloeke daden, die men zelf verrichten zoude.

Houden wij dus, zelfs op dezen herdenkingsdag, onze critiek op HOGENDORP niet terug, de tijd is geheel voorbij, dat men den man miskende en eigenlijk naar andere namen zocht, waarmede de geschiedenis beter voor den dag zou kunnen komen. In dit opzicht is er tusschen 1863 en 1913 wel een groot onderscheid. In 1863 wist men eigenlijk met HOGENDORP geen weg; zijn nagedachtenis was bij de intellectueelen niet populair. JORISSEN trachtte den uitstekenden VAN STIRUM te heffen op een plaats, waar hij niet behoort en een potsierlijken indruk maakt, terwijl hij een iets minder eminente plaats zoo voortreffelijk kan vullen; de liefhebbende zoon DE BOSCH

KEMPER blies het beeld van zijn toch reeds bolwangigen vader nog eens bovenmate op; alleen FRUIN waarschuwde, dat de oude traditie niet zoo lichtvaardig mocht verworpen worden; dat er redenen moesten zijn geweest waarom koning WILLEM I bepaaldelijk HOGENDORP, en niemand dan hem, het jaar 1813 in het wapen geschreven had. Sedert dien tijd heeft de familie VAN HOGENDORP ons den dienst gedaan, de papieren van den grooten voorvader in de ruimste mate in het licht te geven; andere publicatiën zijn gevolgd, men mag zeggen, dat wat er aan schriftelijk materiaal uit de dagen van 1813 zelf maar over is, thans in den ruimsten zin toegankelijk is gemaakt en bestudeerd. En die studie herstelt HOGENDORP ten volle op de plaats, die de getuigenissen zijner tijdgenooten hem reeds hadden doen innemen. Niemand dan hij heeft alles voorbereid gehad, een geheel jaar te voren, tot de wederopstanding van het vaderland; en geen oogenblik, dat niet de studeerkamer van het huis op den Kneuterdijk het middenpunt is gebleven der gansche beweging.

Waardoor HOGENDORP zich van allen onderscheiden heeft, waarvoor wij hem altijd dankbaar hebben te blijven, is de kracht van zijn geloof in de toekomst van het Nederlandsche volk. Plannen te smeden, waarbij aan volk en volksgeest de eerste rol was toegedacht, het was in de omstandigheden van 1812 een daad van ongehoorden moed en vertrouwen. Het Volk, wat was het sedert '95 geweest dan proefkonijn, dan *corpus vile*, waarop de systeemmakers hunne kunsten hadden beproefd? Alles had het ondergaan, alles verdragen, zich in alles geschikt. Sedert zijn buitensporigheden van 1787 had men het Volk

feitelijk veracht en gewantrouwd, de Jacobijnsche revolutionnair zoo goed als de oude regent. Altijd en altijd weer was het gezag op het volk neergelaten; en nu zou het uit het volk moeten opkomen, uit zijn woeste gebaren, zijn rauwe kreten. HOGENDORP, de man van geboorte en opvoeding, aristocraat tot in de nieren, heeft het contact met dat volk niet geschuwd. Hij wist, dat niemand iets vermogen zou zonder de hulp van de straat, maar hij wist ook, dat er eenstemmigheid mogelijk was tusschen het salon en de straat, dat er een toon was die, op het juiste oogenblik aangeheven, kon worden overgenomen door beide. Hij heeft dien toon gevonden en het oogenblik ook.

In het voorjaar van 1813, toen de nationale garde van den tweeden ban werd georganiseerd, de lieden van 26 tot 40 jaar, met de kans, naar men vreesde, van te worden weggevoerd naar het groote leger, zooals met de nationale garde van den eersten ban was geschied, had er een trilling geloopt door dat lijdzame volk. In een oogwenk liep het, over het geheele platteland van Zuid-Holland en tot een eind in Noord-Holland toe, te hoop om de opschrijving der namen, voorbereidenden maatregel tot de loting, te verhinderen. De gemeentehuizen werden geforceerd; contrôlelijsten en bevolkingsregisters verbrand, de met de opschrijving belaste gendarmes met knuppels en hooivorken op de vlucht gejaagd. HOGENDORP heeft geen vinger geroerd; hij wist dat het nog de tijd niet was; dat de Franschen nog over zeer ruime middelen beschikten om eene beweging als deze onmiddellijk den kop in te knijpen. En zoo is het gebeurd; voor het geladen geweer hielden de ongeordende

volkshoopen nergens stand. De belhamels werden bij den kraag gevat en bekochten het met den dood, en sedert heerscht er in het land een onheilspellende stilte. Ook in den Haag was een gevecht geleverd, in het Heulstraatje, een paar schreden van HOGENDORP's woning, zonder zijn inmenging of toedoën. Maar één ding had hij er van onthouden: de leus, die het volk alom spontaan had aangeheven, was de Oranjeleus. Niemand zou er aan behoeven te denken op het beslissend oogenblik het volk mede te krijgen, als hij die leus niet eerst had overgenomen.

Van meekrijgen is in November eigenlijk in het geheel geen sprake geweest, want het volk is begonnen.

Er is gezegd, dat het in brand steken van de douanehuisjes te Amsterdam het werk van HOGENDORP is geweest, die daartoe opdracht zou hebben gegeven aan JOB MAY. HOGENDORP heeft dat zelf nooit gezegd en het is ook niet juist.

Juist is, dat HOGENDORP te Amsterdam de zaak wilde zien beginnen. Er was geen sprake van, dat DE STASSART en BOUVIER het zouden kunnen of willen houden in den Haag, als LEBRUN en MOLITOR gevlucht waren uit Amsterdam; omgekeerd was het dwaasheid in den Haag iets te beginnen tegen de 300 man van BOUVIER, als misschien op hetzelfde oogenblik de 1200 man van MOLITOR een Amsterdamschen opstand hadden onderdrukt. Men moest dus noodzakelijk voeling krijgen met de welgezinden te Amsterdam. Gelukte het dáár de Franschen te doen wijken, dan zou HOGENDORP, zooals hij MAY mededeelde, in den Haag een regeering opzetten voor het gansche land. Het was den 14^{den} November, dat HOGENDORP dit gesprek

met MAY voerde. De oranjekleur begon zich toen reeds alom te vertoonen; tal van dorpen in Zuid-Holland waren er reeds mede getooid; in de Haagsche winkels lag het oranjelint voor aller oogen te koop. Uit Westfalen, uit Oostfriesland, liepen de Franschen weg en staken hun in Holland verblijvende landgenooten met den panischen schrik voor de kozakken aan, die henzelfen na Leipzig had bevangen. Van de bewegingen der bondgenooten wist HOGENDORP niets meer, dan dat BÜLOW in of bij Munster was, WINTZINGERODE te Bremen; hunne voerhoede kon dus spoedig aan den IJsel worden verwacht; maar omgekeerd heette er ook een Fransch corps naar Nederland onderweg, dat van MACDONALD, een gedeelte van het te Leipzig geslagen groote leger, dat NAPOLEON tijdens zijn terugtocht, te Höchst bij Frankfort, had afgezonden om de Rijn- en IJsellinie te handhaven. Het stond te bezien wie het eerst aan Rijn en IJsel zou zijn, MACDONALD of de bondgenooten. HOGENDORP wist daar niets van, maar dit zag hij in, dat op dit oogenblik een opstand in Holland zelf te beginnen, het zekerste middel was de bondgenooten met versnelde marschen den weg over den IJsel te zien inslaan. De zeer geringe, zeer onbetrouwbare macht van MOLITOR geraakte dan tusschen twee vuren, zou wellicht geheel uiteengejaagd of verlopen zijn, eerlangs den grooten militairen straatweg Antwerpen-Breda-Gorkum, de hem toegezegde versterkingen in Holland hadden kunnen aankomen. In eene vergadering, den 11^{den} bij hem aan huis gehouden en waar hij zijn militaire en zijn politieke medestanders, die hij tot dusver uit elkander gehouden had, voor het eerst bijeenbracht, drukte HOGENDORP dit uit in de

gedenkwaardige woorden, dat van nu aan het geringste gevaar in handelen, het grootste in stilzitten bestond. Hij had daarmede volkomen gelijk. De weigering van VAN STIRUM om eene verbintenis aan te gaan tot rustbewaring onder de Franschen, had de aandacht der Fransche bestuurders op hen, hunne plannen en toebereidselen, geleid; hunne namen waren thans ten volle bij den prefect bekend, die hen alleen hierom niet gevangen nam, omdat hij het thans niet durfde. Liet men de bondgenooten afzakken in de richting van Keulen en Mainz, daarentegen wellicht Fransche versterking in Holland deboucheeren, dan had men vermoedelijk den eigen kop verspeeld zonder eenig voordeel voor de nationale zaak. Beter was het dan, hem in een strijd te wagen, die juist thans zeer gunstige kansen bood. MAY zou de kans wagen te Amsterdam; HOGENDORP en VAN STIRUM zouden in den Haag onmiddellijk volgen.

Het is niet zoover behoeven te komen; men heeft de Franschen niet behoeven te verdrijven; zij gingen loopen uit zichzelf. Terwijl HOGENDORP en MAY den 14^{den} in den Haag hun overleg hielden, pakte MOLITOR reeds in; toen MAY in den ochtend van den 15^{den} te Amsterdam aankwam, had het Fransche garnizoen die stad verlaten.

Toen is er geen houden geweest aan het volk, dat zich, nu er geen Fransch gezag meer te overwinnen was, in woede wierp op de achtergelaten emblemata van dat gezag. Het verbranden der douanehuisjes zou een zeer dwaze maatregel zijn geweest tegen het garnizoen van MOLITOR, en is dus wel bezwaarlijk den 14^{den} met HOGENDORP afgesproken; het is te verklaren als de natuurlijke beweging van het volk tegen wat

het te Amsterdam van al wat Fransch was wel het meest had gehaat: douane, octrooi, tabaksregie.

Nauwelijks slaan de vlammen op of ook de Fransche ambtenaren verlaten de stad, LEBRUN voorop. Het gezag te Amsterdam ligt voor wie het nemen wil.

In HOGENDORP's bedoeling had VAN DER HOOP het moeten nemen voor den Prins. Maar MAY vindt den ouden heer daartoe volstrekt niet te bewegen. En evenmin als de oud-oranjeman durft de bloem van het Keezendom, van ouds te Amsterdam gevestigd, zijn slag te slaan. Het zou van *Doctrina*, van de menschen als VAN HALL en FALCK en WISELIUS, een coup de maître zijn geweest, onmiddellijk den 16^{den} te Amsterdam een nationaal gouvernement op te zetten en den Prins van Oranje tot soeverein uit te roepen. Het laatste verzekerde hun onmiddellijk de instemming der massa, en zelf hadden zij dan in de hand gehad den terugkeer tot de Republiek, waarvoor zij zoo uitermate bevreesd waren en de neiging waartoe zij aan de Haagsche heeren toeschreven, geheel en al te verhinderen. Amsterdam zou dan de staatkundige hoofdstad van het nieuwe Nederland geworden zijn, gelijk het de hoofdstad van het Fransche Nederland geweest was. Die gelegenheid is totaal verzuimd; Amsterdam heeft willens en wetens den Haag den voorrang gelaten. Men vindt op dien beslissenden dag geen woord te spreken tot het Nederlandsche volk; het feit is, dat men alleen aan de eigen stad denkt. Er komt een bestuur bijeen, een politiek en maatschappelijk allegaartje, door FALCK samengelezen zóó, dat de samenstelling niemand argwaan geven kan: noch den Oranjeklant, noch den Kees, noch den Franschman als hij terug mocht keeren, en dat ja de

oranjecoearde opzet, maar enkel voor een oogenblik, als het onfeilbaar middel om brand te stuiten en plundering te voorkomen. Zoodra zij tot zekerheid hebben gebracht, dat er bij niemand verder de glazen zullen worden ingesmeten, zoeken zij het gebeurde en de gansche stoutigheid van hun optreden te verontschuldigen bij MOLITOR.

Amsterdam zag Nederland nog niet vrij, de blik bleef hangen aan Naarden en Utrecht en Halfweg en den Helder, waar de Franschen waren. De man, die over die beletselen heen zag en aan gene zijde daarvan de zekerheid van hulp ontwaarde, die opdagen *moest* juist als men zich niet door die beletselen intimideeren liet, door die Franschen, die er zeker nog veel erger aan toe waren dan de lieden van den opstand zelf, die man heeft in den Haag gehuisd en door zijn gedrag veroorzaakt, dat de 17de November een gedenkdag van nationale beteekenis is geworden en niet de 15de.

Niet dat de opstandsdaden in den Haag zooveel heldhaftiger zouden zijn geweest dan te Amsterdam: men had te doen met een generaal en een prefect, die er geen geheim van maakten dat zij aanstonds op de vlucht zouden slaan. Maar in den Haag is van de gelegenheid een geheel ander gebruik gemaakt. In den Haag zijn onmiddellijk verkondigd de twee zaken waar het op aan kwam: „Holland is vrij”, en: „De Regeering roept den Prins uit tot Hooge Overheid.”

De Regeering, dat waren de Staten-Generaal, die HOGENDORP zich gedroomd had en die den 18^{den} van zijn huis uit hunne plakaten zouden richten tot de natie en hunne manifesten tot Europa. Er kwamen enkele oud-regenten op, veel minder dan HOGENDORP

167

gehoopt had; een partijtje oude, onschadelijke heeren. „Daar zaten zij verspreid of wandelden rond,” schrijft FALCK, die in de vergadering viel nadat deze een tijd bijeen was, „zich zeer bedaardelijk onderhoudende over de bevoegdheid van hen, die hen als oude regenten hadden bijeengeroepen, over hun regt om zich eenig gezag aan te matigen, en vooral over de tijdingen, die er zijn mogten van de Russen en de Pruissen. Verder dan voorstellen om eenige punten commissoriaal te maken en op reces te scheiden, scheen men het niet te willen brengen.” Toen de gemengde club het den 20sten evenzoo liet liggen als thans den 18^{den} de oud-orangistische, heeft HOGENDORP begrepen, dat hij van zijn geheele denkbeeld van machtiging door een heeregezelschap af moest zien, en alleen op eigen naam durven spreken tot de Natie. Hij doet het met de onvolprezen proclamatie van den 21sten, wier bewoordingen in Uw aller geheugen zijn: God helpt degenen die zich zelve helpen.

Op één ding wil ik, voor het scheiden, nog Uw aandacht vestigen.

Zoodra HOGENDORP omklinken laat, dat er in zijn persoon een regeering is, die bevelen wil en kan, krijgt hij hulp van gansch onverwachte zijde: van de gewezen keizerlijke administratie zelf, die door de vlucht der Franschen van eenige hoofden was beroofd, maar overigens geheel overeind stond. Natuurlijk was er onder deze personen, nu uitsluitend Hollanders, niet de minste lust hun invloedrijke, nuttige en goed bezoldigde posten te ruimen, of de gebruiken hunner geperfectioneerde, moderne administratie te verwisselen voor de oude vaderlandsche methoden

uit een tijd, waarin het centrale regeeringsgezag òf ontbroken had, òf slecht bewerktuigd was geweest. Zij hadden het gehoorzamen geleerd, en nu de Franschen hen alleen hadden gelaten, wenschten zij niets liever dan een nieuw centraal gezag te gehoorzamen, mits het een werkelijk gezag was, dat hen zoo noodig tegen de Franschen beschermen kon. Zoo is het een hoog keizerlijk ambtenaar, ELIAS CANNEMAN, die HOGENDORP den 21sten het ontwerp voorlegt van een stuk, waarbij de Keizer der Franschen voor altijd wordt afgezworen:

„Het oogenblik is gekomen, waarop wij ons nationaal bestaan hernemen . . . Van dit oogenblik af zijn onze ketenen afgeworpen . . . In naam van Zijne Hoogheid den Heere Prince van Oranje ontslaan wij alle onze landgenooten, in welke betrekking ook, in het geheele gebied der Vereenigde Provinciën van den eed van trouw en gehoorzaamheid aan den Keizer der Franschen gedaan . . .” Dit alles had GLISBERT KAREL ook den 18^{den} kunnen schrijven, maar het volgende gaat dwars tegen zijn „ontwerp van provisioneele regeering” in: „Wij bevelen, dat alle Hollandsche ambtenaren op hunne posten zullen blijven . . . Wij qualificeeren zoodanige ambtenaren, welke door het vertrek hunner superieuren de zaken hunner administratie op dit oogenblik zonder beheering zien, om den eersten in rang van het departement, arrondissement of plaats hunner residentie als hun hoofd te gehoorzamen . . . Speciaal in het vak der Justitie zal een ieder voortgaan in de getrouwe en onafgebroken vervulling zijner pligten, overeenkomstig de wetten, thans in vigueur . . .” Dus geen „collegiën van Schout of Bailluw, Burgemeesteren en Schepenen” meer, „op

den ouden voet"; geen „hoven provinciaal, zooals dezelve bestonden in 1794 en 1795.". De bestaande administratie voort te zetten, maar op naam van den Prins.

Dit moet men zich goed te binnen brengen: het sedert 1795 opgerichte, gedurig gewijzigde, maar ten slotte door de Franschen in zijn definitieven vorm gebrachte gebouw bleef staan. Of HOGENDORP de volle draagwijdte van wat hij ondertekende, aanstonds begrepen heeft? Er is aan te twijfelen, maar in ieder geval wordt hij door de omstandigheden iederen dag meer dien kant uitgedrongen. Als aanstonds KEMPER en SCHOLTEN, na Amsterdam te hebben omgezet, nog eens bij het Algemeen Bestuur informeerden hoe ver hunne macht als commissarissen voor de stad Amsterdam en verdere Noord-Hollandsche steden eigenlijk gaat, loopt per ommeegaande het antwoord in: „Heeren Commissarissen hebben de macht van den Prefect en stellen aan een onder-commissaris in iedere sous-prefectuur." Zoodra FALCK zijne functie van Algemeenen Secretaris heeft aanvaard, wordt deze wederopneming der een oogenblik hoofdeloos gelaten, maar niet omvergeworpen keizerlijke administratie met groote snelheid en regelmaat tot stand gebracht, zoover het gezag van het Bestuur reikt. Het gebouw der keizerlijke administratie blijft staan; alleen de Keizer is er uitgeworpen. Diens plaats staat open — voor den Prins.

Het is niet dan na een oogenblik van aarzeling geweest, dat de Prins die hooge plaats werkelijk heeft ingenomen. Niet dat hij de souvereiniteit niet begeerde, goddank hij deed dat wèl, maar hij wilde

zich ter dege overtuigen, dat zij hem werkelijk zoo algemeen werd aangeboden als men hem aanstonds bij zijn landing vertelde. „D'avoir l'air de *solliciter* la royauté,” had zijn moeder hem vóór het vertrek uit Duitschland, in het begin van het jaar, op het hart gebonden, „c'est ce que je ne conseillerais jamais,” maar zij laat aan die woorden onmiddellijk voorafgaan: „Si, par un mouvement spontané, l'on vous *appelle* au trône, je suppose que vous ne vous refuserez pas.” In overeenstemming met dezen raad, stak de Prins nu van Engeland in zee met een proclamatie, die enkel een terugslag was op het vergeten en vergeven uit HOGENDORP'S strooibiljet, maar die het punt der souvereiniteit opzettelijk ontweek. De proclamatie was visch noch vleesch; men kon er even goed de bereidvaardigheid uit lezen tot het opnieuw aanvaarden van het Erfstadhouderschap, als die tot het aannemen van hooger waardigheid. De Prins stelde zich er niet mede tevreden, dat hem het „Leve de Koning” tegenklonk onmiddellijk langs den Scheveningschen weg; hij wilde de aanbieding der souvereiniteit uitgedrukt zien op zoo nadrukkelijke en officieele wijze als de omstandigheden maar toelieten; hij wilde ze op papier zien staan. Hij was er zelfs niet mede tevreden zoo het Algemeen Bestuur, wat het werk van een oogenblik zou zijn geweest, hem zulk een papier terstond bezorgde; hij wist hoeveel zijne voorouders te stellen hadden gehad met het machtig Amsterdam; het was hem lief als men thans die stad het teeken liet geven. Zoo is het gekomen, dat de uitroeping tot de souvereiniteit van Amsterdam is uitgegaan, ondanks het feit, dat de proclamatie der onafhankelijkheid uitgegaan was van den Haag. Wij

moeten Amsterdam de eer laten, dat het ditmaal zijn taak meesterlijk vervuld heeft en daarmee van de op 16 November verspeelde positie een belangrijk stuk terug heeft gewonnen. Eigenlijk komt de eer aan KEMPER toe, de eer der voortreffelijke uitvoering wel te verstaan, want hij heeft zijn beroemde proclamatie geschreven op een wenk uit den Haag, na de aankomst van den tot overbrenging van dien wenk naar Amsterdam vertrokken VAN DER DUYN. Maar hij heeft het accent weten te vinden, dat aller instemming verwerven, allen twijfel verbannen kon:

„Landgenooten! Eindelijk is dan het oogenblik daar... De oude onzekerheid over de verdeeling der oppermagt zal uwe krachten niet meer verlammen. Het is geen WILLEM de Zesde, welken het Nederlandsche volk heeft terug gevraagd, zonder te weten, wat het eigenlijk van hem te hopen of te verwachten had. Het is WILLEM de Eerste, die als Souverein Vorst, naar den wensch der Nederlanders, onder het volk optreedt... Uwe burgerlijke vrijheid zal door wetten, door eene die vrijheid waarborgende Constitutie, zekerder dan te voren gevestigd zijn.... De groote gebeurtenis is voleindigd. Nederland is vrij, en WILLEM de Eerste Souverein Vorst van dat vrije Nederland.”

Wat zou de Prins anders doen, dan zijne „bedenkingen”, waarvan hij zelf in zijn stuk van 2 December gewaagt, aan 's volks „wenschen” op te offeren? VAN DER PALM heeft gemeend te mogen zeggen, dat hij daartoe overgehaald is moeten worden met „tranen en gebeden”; VAN DER DUYN, die er bij tegenwoordig was, spreekt, heel wat eenvoudiger, van „un quart

d'heure de conversation". In ieder geval, het was volbracht. Voor de eerste maal na 1572 was een gewichtige politieke beslissing met kloeken durf op éénmaal genomen. Twee korte proclamaties, en de Souvereiniteit was aangeboden en aanvaard. Dat kon alleen, omdat beide, volk en vorst, er door een langzaam maar diep werkende innerlijke bevinding van jaren op waren voorbereid. Welk een zegen, dat HOGENDORP's plan mislukt is en over deze zaak niet eerst gedelibereerd is moeten worden in een lijzige vergadering van Staten-Generaal, die, zóó samengesteld als hij ze gewild had, in 1813 niets meer had kunnen zijn dan een schimmenkraam! Was de daad revolutionair? Ja, ten volle, wanneer men legitiem zou willen achten wat vóór 1795 bestaan had; — neen, wanneer men de ontwikkeling sedert 1795 in acht neemt, die zij bekroont en besluit. Was zij nationaal? Weerom ten volle, en meer zeker dan die van 1572, die, hoeveel libertijnen haar in de gevolgen getemperd mogen hebben, toch merkbaar het werk eener kleine calvinistische minderheid is geweest. Ik zou de klasse of secte niet kunnen noemen, die zich bij dit heilrijkste werk van 1813, de uitroeping tot de souvereiniteit, op den achtergrond zou hebben gehouden. Individuen hadden dat gedaan in de eerste dagen van den opstand, 't zij uit vrees voor, 't zij uit trouw aan den Keizer. Maar de vrees was afgelegd na MOLITOR's ontruiming van Utrecht, aan de komst van den Prins juist voorafgegaan, en die enkelen, zooals GOGEL en VERHUELL, waren op weg naar Parijs, of hadden zich opgesloten in een vesting.

Nog was er veel te doen, eer het grondgebied geheel was bevrijd en de nieuwe staat een grondwettige

173

organisatie had verkregen. Maar de hoofdzaak was beslist. Nederland hernam een nationaal bestaan; het hernam het zelf; wachtte niet tot anderen het goedgunstiglijk kwamen schenken. En het had zich tevens weten te hoeden voor de fout van een staatkundigen teruggang. Het Nederlandsche volk vroeg, naar KEMPER's voortreffelijk woord, het oude niet terug; het durfde naar voren zien. 1813 heeft 1795 niet te niet gedaan, het heeft — eindelijk — de Revolutie genationaliseerd.

The first part of the paper discusses the general principles of the theory of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds, namely, the forces of cohesion and the forces of adhesion. The forces of cohesion are the forces which bind the particles of a substance together, and the forces of adhesion are the forces which bind the particles of one substance to the particles of another substance.

The second part of the paper discusses the properties of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds, namely, the forces of cohesion and the forces of adhesion. The forces of cohesion are the forces which bind the particles of a substance together, and the forces of adhesion are the forces which bind the particles of one substance to the particles of another substance.

The third part of the paper discusses the structure of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds, namely, the forces of cohesion and the forces of adhesion. The forces of cohesion are the forces which bind the particles of a substance together, and the forces of adhesion are the forces which bind the particles of one substance to the particles of another substance.

The fourth part of the paper discusses the properties of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds, namely, the forces of cohesion and the forces of adhesion. The forces of cohesion are the forces which bind the particles of a substance together, and the forces of adhesion are the forces which bind the particles of one substance to the particles of another substance.

The fifth part of the paper discusses the structure of the atom. It is shown that the atom is a system of particles which are bound together by forces of attraction. The forces of attraction are of two kinds, namely, the forces of cohesion and the forces of adhesion. The forces of cohesion are the forces which bind the particles of a substance together, and the forces of adhesion are the forces which bind the particles of one substance to the particles of another substance.